

О вези браће Мажуранић с Његошем

О сарадњи Хрвата с Његошем на национално—културном напретку Југословена интересовали су се како Хрвати тако и Срби. Душан Вуксан покушао је да у целини обради ово питање. Он је поставио проблем, али га није решио¹.) И после њега овај проблем није нико у целини обрадио. Највише се писало о вези Јелачића с Његошем²). И ово питање није решено, јер није искоришћена целокупна грађа до које се могло доћи. Да би се обрадило питање веза Хрвата са Његошем, треба прегледати целу штампу која је излазила у Хрватској за време Његоша. Осим тога, треба прикупити архивску грађу која је објављена и ону која је разасута по разним архивским скупинама. Из прикупљеног материјала могао би се обрадити такав рад из кога би се стварно сазнала веза Хрвата с Његошем. Решењем овог проблема учинио би се добар напредак у решавању питања формирања југословенске мисли, нарочито при крају прве половине XIX века. У низу питања која спадају у проблем везе Хрвата с Његошем спада и питање везе браће Мажуранић с Његошем. Ово питање је врло важно, не само због личности браће Мажуранића и значаја њиховог националног рада, већ и због тога што с њиховим националним радом стварно настаје почетак сарадње Хрвата са Његошем на општем питању ослобођења и уједињења Југословена. Ово питање историчари нису обрађивали, можда зато што се о њему врло мало зна. Али, иако има мало података о том питању, треба да се о њему расправља. Због тога нешто мало података што смо могли прикупити дају се у једној целини, желећи да њима буду пострекнути и други, који су на бољем месту и имају бољу могућност, како би скренули пажњу на ово интересантно питање, и трагали за новом грађом, после чега би се дао правилан суд о том питању.

¹) Душан Вуксан, Везе Владике Рада с Хрватима. *Šišićev zbornik*, Zagreb 1929, 511—516.

²) Anonim, *Vladika Petar II Petrović—Njegoš i ban Jelačić*. Dubrovnik (Dubrovnik) 1901, бр. 43; И. С. Мамузић, Још два прилога о Његошу и Хрватима. Записи (Цетиње) 7, 1930, 91—93; Alfred Makarec, *Prepiska vladike Petra Petrovića Njegoša i bana Jelačića godine 1848—1850*. *Novosti* (Zagreb) 1934, Божићни бр.; Ferdo Šišić, *Vladika Rade i ban Jelačić*. *Narodne novine* (Zagreb) 1. V. 1934 (в. "Зетски гласник" (Цетиње, 27. V. 1939); Pavao Butorac, *Voka Kotorska prema narodnome pokretu u revolucionarnoj godini 1848*. *Rad JAZU*, 260, 1938, 119—168; Marijn Frančević, *Njegoš i Hrvati*. *Napried* (Zagreb) 7. VI. 1947.

По традицији Мажуранићи воде порекло од Јанковића, који су после косовске битке преко Босне пребегли у Приморје. Неки од њих стигли су у Нови Винодолски. Ту је живео Иван Петров Мажуранић који је имао пет синова: Јосифа, Петра, **Антуна**, **Ивана** и **Матију**. Јосиф је остао на имању и бавио се земљорадњом, а Петар је умро као гимназиста. Антун (1805—1888) био је књижевник и професор у Загребу. Иван (1814—1890) био је песник и радио је као службеник, а доцније био је бан. Матија (1817—1881) био је изучио ковачки и столарски занат. Браћа Антун, Иван и Матија васпитавани су у духу породичних успомена, народних песама и Качићевих дела. Они су од самог почетка радили не само на културном јединству „словинскога” народа већ и на његовом политичком јединству. Када су пристали уз Гаја, напустили су „словинско” име и прихватили илирско.

Крајем тридесетих година прошлог века проносили су се гласови о покрету у Босни и Херцеговини противу Турака, о успесима Србијанаца и о Његошевим намерама да помогне борбе за ослобођење.³⁾ Ове вести изгледа да су побудиле браћу Мажуранић да раде на националном ослобођењу. Тај рад мора да је био смишљен и са јасно одређеним циљем. Он је замишљен најкасније 1839. Изгледа да су они сматрали, да треба подићи устанак хришћана у суседним југословенским покрајинама под турском управом. Овакву акцију сматрали су да ће и Његош помоћи, или су можда већ били о томе обавештени, па можда је била и обећана помоћ од стране Његоша онима који приступе акцији. О томе нам јасно сведочи писмо које је Матија упутио 22 јула 1839 из Новог своје брату Антуну у Загреб, где се налазио и Иван на студијама. Писмо је као документ врло важно, и оно се сада објављује у целини. Оно је писано латиницом и гласи: „У Новом на 22 јула 1839. Драги брате! Ја сам сад свакојако наканил појт у Церну Гору, да код владике оружје примим. Ја сам нашим дома још сега пролитја повидал, да сте ми рекли у Рики, кад вам будем што од потреби, да ћете писат по ме и да нека гори дојдем; у том их је осведочил и абат Марзљак. Ако ћу ја сад појт од куће, морам појт под именом Загреба. Просим вас да пишете по ме; ви ћете ме световат и отправит. Не би се ја ни справљао у Церну Гору, али заман кад овај свит није за ме створен. Ако погинем, то и желим да зла више не патим. Ако останем жив, бићу воље мудрији, и знаћу унапридак одолит злој срићи. Уосталом ћемо се разговорит кад к' вам дојдем. Докли ваше писмо приде сино тим тога ћемо ми покосит. Ако вашег писма кроз петнаест дан не

³⁾ Dr M(ikutin) M(ažuranić), *Matija Mažuranić (1817—1881) brat pjesnika i bana*, Zagreb 1927, 3—7.

буде, када поморем покосит, ја ћу појт овуда по мору до Котора пак у Црну Гору. Остајем ваш брат Митиј”⁴⁾

Из овога писма сазнајемо да је у Риједи био учињен договор између браће Мажуранића о заједничком раду, и да се Матија био сагласио да иде у Црну Гору да од Његоша прими оружје. Интересантно је да Матија на првом месту каже да ће ићи у Црну Гору да „оружје прими”. То значи да можемо претпостављати да је раније била успостављена њихова веза с Његошем, и том приликом да је постигнут споразум о заједничком раду, зашто би Његош дао нешто оружја. О овоме се може само претпостављати и ништа више, јер немамо никаквих чињеница које би стварно могле да нам послуже као доказ за претпоставке. Ипак мора се истаћи спремност Матије да иде у Црну Гору, а за овакав подухват морао је раније размишљати и решити се, пошто је предвиђао опасност на путу која му је претила животу. Он је желео „да зла” више не трпи, па је био спреман да пође на тај несигуран пут, јер није више могао издржати под аустријском управом.

Изгледа као да је Матији горело под ногама. Он поставља рок од петнаест дана, до кога рока може чекати на одговор, а ако до тога времена не добије неко ново упутство што се тиче његова пута у Црну Гору и националног рада, о коме су се договорили у Риједи, он изјављује да ће поћи морем у Котор, а одатле у Црну Гору. Овде се види одлучност Матије да иде по сваку цену Његошу. Он не бежи ни пред опасношћу од смрти. Нажалост Матија није пошао у Црну Гору овог пута. Највјероватније је да му је брат у одговору дао нове инструкције по питању рада на ослобођењу, и кад да иде. По тим инструкцијама мора да је кренуо, место у Црну Гору, у Босну и да отуда дође у додир са Његошем. Осим тога, морао је на том путу да извиди стање хришћана под Турцима, као и то да ли би се могло што урадити на извођењу њихових намера⁵⁾. Сам Матија покушава да дâ објашњење зашто је отишао тада у Босну. Он каже да је тада било мало „изображених домородаца” који су знали о Босни више но о Америци, Кини итд, и поставља питање: „Има ли то увјек тако бити?” Због тога се одлучио „штогод буде, сам главом ићи у босанску покрајину”⁶⁾. Свакако да овде Матија није дао главни разлог зашто је тада пошао у Босну. Он није ни могао рећи стварни разлог, јер политичке ствари није смео ни објавити тада у Загребу. Свакако да је он отишао у Босну у споразуму са браћом да би тамо радио на националном послу.

⁴⁾ Оригинал писма чува се у Архиви Ивана Мажуранића у Загребу, ул. Јуријевска 5. Недавно је архиву откупила Свеучилишна библиотека у Загребу, како сам чуо, и она се сада тамо налази. Прве четири реченице писма објављене су раније. Tade Smičiklas i Franja Marković, *Matica Hrvatska od godine 1842 do godine 1892*, Zagreb 1892, 125.

⁵⁾ Dr M. Mažuranić, 7.

⁶⁾ Jedan Domorodac (Matija Mažuranić), *Pogled u Bosnu ili kratak put u onu krajinu učinjen 1839—40*, Zagreb 1842, стр. XIII—XIV.

Матија је 31 октобра 1839 стигао у Карловац, а отуда је отишао преко Сиска и Костајнице у Дубицу, где је покушао да пређе у Босну. Пошто су му Турци омели да овуда настави пут у Босну, он се реши да иде преко Земуна у Београд. Из Земуна је илегално прешао у Београд 20 новембра. Ту му је дата дозвола да може ићи даље, па је преко Смедерева, Крагујевца, Чачка, Пожеге, Ужица и Мокре Горе прешао српску границу 5 децембра. У Сарајеву Мустаф-паша Бабић, звани Хрња (Хрњаковић), задржао га је код себе у служби „на капији”. Ускоро је морао пратити пашу у Травник. Отуда се вратио у Сарајево крајем јануара 1840. Паша је намеравао да га води са собом у Фојницу, јер је желео да посети тамошњег бискупа. Пошто се Матија био прехладио на путу у Травник, побојао се новог пута и зато затражи да му паша да дозволу да може отићи из Сарајева. Паша му је дао дозволу и он одлази у Србију, жалећи што није могао „оно постићи” због чега је био дошао у Босну. Матија је дошао у Србију преко Зворника и Раче. У Шабац је стигао 3 фебруара, а у Београд 6 фебруара 1840. Пошто је стигао у Београд, nestало му је новаца, па је ту морао да ради код неког мајстора „као калфа” све до 18 септембра, када се разболео од грознице. Пошто је оздравио, решио се да оде у свој завичај. Отишао је из Београда 13 децембра, а у Загреб је стигао 7 јануара 1841. Када је прешао границу, аустриске власти су га оптуживале што је одлазио у Београд (без дозволе.⁷⁾ По доласку у Загреб „познања и искуства”, која је у Босни „прибавио”,⁸⁾ написао је по наговору браће, и „пошто су сва три брата рудопис прегледала и све политично избацила из њега”, издат је под анонимом „из политичких обзира“⁹⁾.

Године 1841 посетили су нашу земљу руски слависти Срезњевски, Прајс и Надеждин. Са њима су били Вук и Д. М. Кнежевић, родом Југословен, који је био у то време на служби у Одеси као просветни прокурор. Сви су они пропутовали и кроз део Словеније, Хрватске, Далмације и Црне Горе. Срезњевски је стигао у те крајеве преко Загреба, где се у марту упознао са виђеним Илирцима, међу којима је био и сам Гај.¹⁰⁾ Мора да му је тада Срезњевски рекао ко ће све од слависта посетити Далмацију и Црну Гору и какав је њихов циљ. Тада се и Гај одлучио да и он пође на пут по Далмацији и у Црну Гору. Са њим је пошао и Антун Мажуранић, професор гимназије у Загребу.¹¹⁾

⁷⁾ Исти, 1—46. У Архиву Ивана Мажуранића чува се премош с којим се Матија служио на путу у Босну. Сви датуми преласка границе који су забележени у њему одговарају оним које Матија наводи у својој књизи.

⁸⁾ (Матија Мажуранић), стр. XIV.

⁹⁾ Исти, стр. IX.

¹⁰⁾ В. Ламанский, Путевія письма И. И. Срезневскаго къ матерн его Еленѣ Ивановнѣ Срезневской (1839—1842). Живая старина (СПБ) I, 1893, 35.

¹¹⁾ Исти, 143.

О овој посети помиње Срезњевски¹²⁾, Прајс¹³⁾ и Надеждин¹⁴⁾. Последњи једино говори о томе да је и Гај с Антуном Мажуранићем био на Цетињу. Он је описао породицу Кнежевића, чију је постојбину овом приликом посетио у друштву Вука и Д. М. Кнежевића. У једној напомени, у том раду, Надеждин пише: „Др Људевит Гај, познати словениста и патриот, који је живео у Загребу и тамо издавао своју знамениту „Илирску даницу“, која је уистини била даница умственога и књижевног рођења Словена Хрвата. С њим смо се случајно сусрели у Сењу, откуда је он, као и ми пре-дузео пут дуж Јадранског Мора у Црну Гору. С њим је заједно путовао Антон Мажуранић, професор гимназије из Запреба. Кренувши и ми и они у један дан из Сења, ми смо се после једнако то сустизали то мимоилазили, докле се, на повратку из Црне Горе, нисмо последњи пут сусрели у Дубровнику, и ту се опростили и растали коначно. Код нас Смичиклас споменуо је само, да је године 1841 посетио „длапаче и Антун Мажуранић Црну Гору заједно са др Људевитом Гајем“¹⁵⁾. Сам Гај није ништа забележио о свом путу. Није познато да је Антун Мажуранић штогод оставио написано. Зашто су они прећутали о овом путу можемо се само домишљати.

Треба подвући да је Антун путовао на Цетиње пошто се Матија повратио из Босне. Свакако да је овај пут био у вези с планом браће Мажуранића који потиче из 1839.

У Његошево време биле су нарочито ојачане несугласице међу калуђерима римокатоличке цркве, због начина управе бискупа Баришића¹⁶⁾. Од пролећа 1840 отпочињу фрањевци да припремају буну уз помоћ Илираца. За ово и сличне акције оптуживао их је и сам Баришић у Риму¹⁷⁾. Оптуживани су нарочито они фра-

¹²⁾ Исто. Види још В. А. Францевъ, И. И. Срезневскій и Славянство. Петроградъ 1914.

¹³⁾ В. Ламанскиј, Письма П. И. Прейса М. С. Куторгъ, И. И. Срезневскому, П. О. Шафарику, Куршату и друг. Живая старина (СПБ) 3, 1891, 34.

¹⁴⁾ Н. И. Надеждинъ, Родъ Княжевичей, Одесса 1842. Ова књига је одавно била врло ретка. То је записао и Стојан Новаковић па је зато у целини превео (Годишњица НЧ 26, 1907, 5-21. Наведена напомена је на стр. 7 овог превода). Зна се да је Надеждин објавио белешку о своме путу (Записка о путешествију по јужно-славјанскимъ странимаъ. Журналъ мин. народ. просвѣщенія 1842. ч. XXXIV, џтд. II, стр. 87-106), али је није било могуће прегледати, те се не може знати да ли има нешто и тамо о путу Антуна на Цетиње. Такође није прегледано ни његово предавање о том путу, које је објављено (Записки императорског о одесскаго общества исторіи и древностей (Одесса), т. I). В. А. Францев (Јужно-славјанское путешествіе Н. И. Надеждина въ 1840-1841 г. г. Zbornik filologicky (Prag) 10, 1834/35, 122), када говори о Антуновој посети Цетињу позива се на превод белешке објављен у Годишњици Николе Чулића.

Код нас је нешто превеоно из саопштења руских слависта о њиховом путу по нашој земљи. То се налази код Кошутића (Нова писма из Петрограда, Београд 1896) и код Андре Гавриловића (Словенска путовања, Београд 1922).

¹⁵⁾ Smičiklas i Marković, 125.

¹⁶⁾ О раду Баришића у Босни види расправу Fra Radoslava Glavaša, Život i rad fra Rafe Barišića. . . Mostar 1900.

¹⁷⁾ Fra Leonardo Ćuturić, Franjevići među hrvatskim pukom kroz sedam stoljeća, Sarajevo 1926, 121.

њевци који су учили школе у Хрватској и у Мађарској, где су се нападали либерализмом и панславизмом. Године 1841 забрањено је одлажење из Босне на школовање у те земље.¹⁸⁾

Кратко време пошто је Матија Мажуранић издао своју књигу 1842 отишао је он поново у Босну, где се овога пута клони муслимана. „Задаћа је његова остала за увијек тајном, али се бар у обитељи знаде, да је био у дотицају с православним свештеницима и католичким фрањевцима, и да се борио у устаничким четима“¹⁹⁾. Зна се да је Матија говорио, да се не треба уздати ни у кога „него у Бога и у Русију“, нити од другога што доброг очекивати. Он је био за јединство Јужних Словена и Западних Словена. Мрзио је Аустрију, али сматрао је да треба Турску разбити тако да Русија добије Цариград, а Аустрија Солун и Балкан. Тада би се могли ујединити Југословени унутра у Аустрији, и били би доста јаки да сачекају њену пропаст²⁰⁾. Матија је остао у Босни све до 1848 године²¹⁾. Док је Матија био у Босни неки фратри су били склони да се отцепе од папе. „Фратри босански видећи да ће отуда највећа срећа за отечество и народ њиов родити, кад оно што рођену браћу раздјељује, уклоне, намјерили су литургију грчку (православну источну) примити, за поглавицу црквеног или патријарха цариградског или владика црногорског узети“, јављале су новине²²⁾. Ово су сигурно желели фрањевци националисти, и вероватно да је у ову акцију био уплетен и сам Матија, који је, као што је већ речено, био у вези са православним свештеницима. Отуда се може извести претпоставка да је он, док је био други пут у Босни, имао неке везе са Црном Гором и Његошем, јер имамо доказа да је његов рад у Босни био добро познат у Црној Гори. О том сведочи његов син Владимир, у књижевности Фран Мажураић²³⁾. Он је посетио књаза Николу на Цетињу, и том приликом књаз се обрадовао што је могао видјети сина Матије о коме је много слушао од својих старих предака²⁴⁾. Када се зна да је он желео 1839 да оде у Црну Гору, онда зашто да не учини то доцније,

¹⁸⁾ Dr Gavranović fra Berislav, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine*, Beograd 1935, 33.

¹⁹⁾ Dr M. Mažuranić, 8.

²⁰⁾ Исти, 15—16.

²¹⁾ У Архиви Ивана Мажуранића сачувано је писмо које је Матија писао из Босне 15 августа 1848, у коме обавештава брата о стању хришћана у том крају.

²²⁾ Срб. новине 30-VI-1843. Када се говори о односима фрањеваца с Његошем, мора се нарочито водити рачуна у односу Грге Мартића с Његошем. Мартић је објавио једну искрену песму посвећену Његошу (*Поздравъ свѣтломъ господару Петру Петровићу, владика црногорскомъ у Бечу се находѣемъ*). То је било 1844 (Срб. нар. листъ (Пешта) 9-III-1844). У тој песми слави се Његошев рад за "род" и "отечество", који је дикт Црне Горе и Словенства. Мартић се још једном осврнуо на Црну Гору 1847 (*Народна пѣсма херцеговачка посвећена слави црногорској*. Срб. нар. листъ 1847, стр. 7—8).

²³⁾ Dragutin Tadijanović, *O Franu Mažuraniću*. Republika (Zagreb) 1950, 241—244.

²⁴⁾ Dr M. Mažuranić, 8

јер је имао могућности да се пребаци из Босне, као што се доцније пребацивао више пута и у Београд²⁵⁾.

* * *

По свој прилици браћа Мажуранић спремали су неку националну акцију по плану који је морао имати везу са Илиризмом. Мора да су они желели да изврше неки одређени илирски задатак. Успостављање везе са хришћанима у областима под турском управом, у Црној Гори и Шумадији био је најтежи посао. Матија као занатлија могао је најлакше да се незапажено креће кроз те крајеве, и вероватно да је због тога добио задатак да он учини покушај успостављања везе. Види се да је и он сам био вољан да то уради. Он је желео прво да оде на Цетиње, али доспио је у Шумадију, па онда у Босну. Ако он није могао да стигне у Црну Гору, за време првог пута у Босну, учинио је то његов брат Анту^н 1841. Какав је био циљ Анту^ну да посети Његоша не зна се. Такође се не зна да ли и када је Матија одлазио у Црну Гору за време свога другог боравка у Босни. Поред тога не може се тврдити да он није ступио на неки начин у везу са Његошем. Могло је то бити преко неког изасланика, или на неки други начин. Иако је ово тешко доказивати, јер немамо за то података, а не зна се рад Матије у Босни за време другог боравка тамо, не треба престати на проучавању овога питања. Када би се испитао рад Матије у Босни, онда бисмо добили одговор и на питање које нас интересује. Зато треба трагати за подацима који би осветлили загонетни рад Матије. По политичким идејама које је Матија имао могао је радити у Босни у споразуму са претставницима оне групе људи који су из Београда водили пропаганду за ослобођење и уједињење Југословена, у којој групи били су и претставници Илиризма. У тој пропаганди учествовали су и неки фрањевци у Босни. Долазак Матије неколико пута у Београд није без неке везе са том пропагандом. Ако би се утврдило да је стварно имао везу са пропагандом која је вођена из Београда, онда би се лакше могло веровати да је био и у вези с Његошем, јер је Цетиње било после Београда главно место одакле су политички агенти очекивали наређења за покрет против Турака. Ако ли је, пак, добијао само упутства из Загреба и у том случају имамо право веровати да је имао везу с Његошем. Он је Југословен и панслависта. Његова смелост и предузимљивост дозвољавају да се веоује, да је он морао некако остварити своју жељу из 1839. Успеси даљег проучавања питања: 1) резултати Антунове посете Његошу, 2) рад Матије у Босни и његови односи према Београду и Загребу и 3) однос фрањеваца према Његошу, допринели би да се боље осветли и питање везе браће Мажуранића с Његошем.

Д-р Љубомир Дурковић-Јакшић

²⁵⁾ Исти, 13.